

Наконечна О.В.

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

ЗМІНА ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕАТРУ ЯК ОЗНАКА ЧАСУ

Питання про призначення і завдання театру вважається вирішеним здавна і багатьма фахівцями, як театрознавцями, так і практиками сцени - акторами і режисерами. Отже, завдання - відтворювати і показувати життя людського духу, а призначення - впливати на людську свідомість, тобто декларувати певні духовні цінності, як максимум - добиватися катарсису як вищої ступіні духовного очищення. Про це написані численні томи, найвідоміша цитата: „Театр - це кафедра, з якої ніхто не має права повчати” (рос. *назидать*”) [К.С.Станіславський]. Так насправді було, і це, безперечно, істина, але істина ще не є правдою. Адже на сценічній мові правда - це те, „у що я вірю тут і зараз” [той самий К.С.Станіславський]. Спробую довести це, на перший погляд, парадоксальне твердження.

По-перше, нічого хибного в тому, що речі і явища з часом змінюють своє призначення, немає, навпаки, це історична закономірність. Наприклад, в минулому люди писали один одному листи, і це було одним із засобів спілкування, існувало навіть епістолярне мистецтво. Чи зникло листування зараз? Ні, воно просто втратило первісне і набуло нового призначення - стало одним з механізмів персоналізації (листами, що їх надсилають люди до преси, для участі в якихось акціях або, як автор, у конференції, вони насамперед засвідчують своє існування і точку зору для одержувача свого листа). Звичайно, існують винятки, але вони лише підтверджують цю закономірність. І якщо це відбувається і з менш соціально значимими феноменами, чому цього не може трапитися с театром? Точніше буде спитати - це вже трапилося, чому цього майже ніхто не визнає і на це не реагує? Як реагувати - питання особливе.

По-друге, роль театру як вчителя має забезпечувало те, що протягом довгих

років він виражав свідомість цих мас, а отже, і впливав на неї. Але мусимо признати, що сьогодні це вже не так, що роль виконують інші засоби, які так і називаються - засоби масової інформації, і театр до них не належить. Причин цьому багато, і не на останньому місці причина економічна - причащатися у храмі мистецтв можуть дозволити собі лише фінансово спроможні, а це не така велика доля населення.

По-третє, і це, на нашу думку, найважливіше - зміни, що відбуваються, торкаються усіх людських систем, в тому числі і системи аксіологічної. Можна казати, що у наш жорсткий час і люди стали жорсткішими, але я скажу інакше: змінився час - змінилися люди. Вони стали іншими. А значить, не може не стати іншим і Театр. Мусимо визнати: якщо під час вистави „Потоп” М.Чехов на сцені казав „Вода!” так, що більшість глядачів підбирала одяг і вискакувала на стільці, це свідчить не лише про геній великого актора, а і про особливості психіки *більшості* - підкреслюю! - глядачів. Не один найгеніальніший актор нашого часу не доб’ється від глядачів, принаймні, від більшості, непритомності, як могла зробити О.Єрмолова, або втручання в сценічні події, як відбулося в Англії, коли глядач застрелив актора, що грав злодія. Ризикну сказати, що важко добитися навіть сліз. І це зовсім не свідчить, що актори на це неспроможні. На це неспроможні глядачі! Скажу більше - не просто неспроможні, їм це не потрібно, вони прийшли в театр зовсім не за тим, тому і актори дають їм не це. А що?

От ми і підійшли до питання, яке є ключовим у даній статті - театр змінив своє призначення. Він більше не вчить людей, і люди приходять до театру не вчитися. А приходять і будуть приходити завжди тому, що театр був і залишається храмом Краси (в широкому, естетичному значенні цієї категорії), а Краса, як відомо, має врятувати світ.

Театр вже не бере участі у формуванні самосвідомості людини, він стає частиною цієї самосвідомості (або не стає - залежить від рівня розвитку даної особистості, її душевної, інтелектуальної і фінансової спроможності). Якщо висловити це простіше, то до театру не піде людина, яка не відчуває, в чому його Краса, не розуміє, в чому його Мудрість, і нарешті, в якій просто на це не вистачає грошей. Ось чому змінилося призначення театру, а з ним - і властивості глядацького сприйняття, і не звертати на це увагу неможливо.

Якщо раніше глядачі захоплювалися тим, *які* грані людського духу вони побачили в тому чи іншому образі, зараз їх більше цікавить, *як, яким чином, в якій спосіб* актор ці грані втілює. Вони не чекають побачити щось нове в сфері людських характерів, адже для масової свідомості як ніколи сучасними є слова Екклесіаста „Немає нічого нового під сонцем”. Але їх зворушить, як талановито і кожен раз несподівано вирішуються в театрі проблеми кохання, зради, влади грошей...(перелік можна продовжувати), давніх, як і сам театр.

Отже, через ці зміни має змінитися і театрознавчий погляд на проблему, що досліджується нами і що постає одною з центральних у театральній справі - на проблему сценічної образності. Театральна критика вже не може реагувати на створення нових образів за старими правилами, а взагалі-то і зовсім без правил,

просто суб'єктивно. Їй потрібні орієнтири і критерії, за якими працівники другого боку рампи могли б оцінювати і аналізувати те, що роблять ті, задля кого вони і працюють - актори і режисери, щоб повніше здійснювати свою нову, але не менш велику і значну функцію - не вчити людей жити на конкретних прикладах, а причащати їх красі життя людського духу.

Ця складна і цікава задача постає перед сучасним мистецтвознавством.

Література:

1. Библия. Ветхий Завет. Книга Екклесиаста 1:9. - Брюссель, 1989.
2. Смирнов-Несвицкий Ю. Роль и сценический образ. - М., 1968.
3. Станиславский К.С. Моя жизнь в искусстве. Собр. соч в 9 т. - М., 1967. - Т.1.
4. Станиславский К.С. Работа актера над собой. Собр. соч в 9 т. - М., 1967. - Т.3.